

Mariachiara Russo, Claudio Bendazzoli, Bart Defrancq

Making Way in Corpus-based Interpreting Studies

(Szingapúr: Springer, 2018. 215 pp. ISBN: 978-981-10-6198-1)

Benedek Enikő

benedek.eniko@btk.elte.hu

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Fordítástudományi Doktori Program

A Defeng Li, Tolmács- és Fordítóképző Világszövetség (World Interpreter and Translator Training Association) elnöke szerkesztette *New Frontiers in Translation Studies* sorozat 2015-ös indulásától kezdve számos kötetet szentelt a korpuszalapú kutatások ismertetésének, ezen belül is több teljes kiadás a hazánkban kevésbé kutatott kínai–angol nyelvpárral foglalkozik. A 2018-as megjelenésű *Making Way in Corpus-based Interpreting Studies* szerkesztői – Russo, Bendazzoli és Defrancq – valamennyien korpuszalapú tolmácsoláskutatással foglalkoznak, és mindannyian tevékeny részt vállaltak az EPIC (az Európai Parlament Tolmácsolási Korpusza), illetve az EPICG (az Európai Parlament Tolmácsolási Korpusza – Gent) megalakulásában. A kiadvány megismerteti az olvasót a szakképzett tolmácsok nagy mennyiségű tolmácsolását tartalmazó adatbázissal, azaz a korpusznyelvészeti módszer szerint csoportosított korpuszokkal, amelyek segítségével mind a tolmácsolás folyamatát, mind eredményét vizsgálni lehet. (Részletesen bemutatja például az EPIC és a fordításokat is tartalmazó EPTIC – az Európai Parlament Fordítási és Tolmácsolási Korpuszát, illetve a NAIST-Korpuszt – a japán Nara Tudományos és Technológiai Intézet összeállítását.) A kötet ezen kívül Miriam Shlesinger 1998-as felhívását értelmezi újra és

ösztönzi a kutatói közösséget a korpuszalapú tolmácsolástudomány bővítésére, az épülő korpuszokhoz pedig részletes, gyakorlati segítséget nyújt. A kötet tizenegy tanulmányból áll. Az első két publikáció a korpuszalapú tolmácsolástudomány elméleti keretrendszerét adja meg, a továbbiak pedig a szakképzett tolmácsok produkciójának korpuszalapú elemzéséből levont következtetéseket mutatják be.

A kötet kezdő tanulmánya (Claudio Bendazzoli: *Corpus-based Interpreting Studies: Past, Present and Future Developments*) áttekinti a korpuszalapú kutatások történetét, a huszadik század közepétől Miriam Shlesinger 1998-as javaslatáig. Mérföldkőnek tekintti az izraeli kutató felhívását a korpuszalapú fordítástudomány alapján a korpuszalapú tolmácsolástudomány megalapítására. A felhívás a szerző szerint ismét aktuális, mivel az elmúlt évtizedek információrobbanása nyomán a mai adatmennyiséget kézzel már lehetetlen lenne vizsgálni, és a rendelkezésre álló tolmácsolási korpuszok még mindig kis méretűek olyan nagy referenciakorpuszokhoz viszonyítva, mint a Brit Nemzet Korpusz (Dembry és Love 2015). Éppen ezért fontos, hogy a gyakorló tolmácsok megfelelő nyelvészeti számítástechnikai eszközökkel felvértezve vállaljanak részt a korpuszépítésben.

A tanulmánykötet következő részében (Silvia Bernardini, Adriano Ferraresi, Mariachiara Russo, Camille Collard és Bart Defrancq: *Building Interpreting and Intermodal Corpora: A How-to for a Formidable Task*) a tolmácsolási és intermodális korpuszok építésének mikéntjével ismerkedhet meg az olvasó. Megtudhatjuk, hogy milyen nehézségekkel kell szembenézni a szinkrontolmacsolási és intermodális korpuszok építésekor, ugyanakkor a szerzők megoldásokat is kínálnak ezekre, amelyeket az Európai Parlament plenáris ülésein keletkezett szövegekből összeállított korpuszokban is alkalmaztak (EPIC, EPICG, EPTIC). A kutatás lépésről lépésre bemutatja a hangfelvételek transzkripcióját, a metaadatok felvételét, a szöveg egyes részeinek illusztrálását hangfelvételekkel és lemainformációkkal, a szöveg-szöveg, illetve szöveg-audió/video tartalom hozzárendelést, valamint a korpusz megfelelő indexálását is a keresőeszközök számára.

A harmadik tanulmány (Bart Defrancq, Koen Plevoets: *Over-uh-Load, Filled Pauses in Compounds as a Signal of Cognitive Load*) a szinkrontolmacsok kognitív terhelését vizsgálja összetett lexémák összetételénél fellépő „ő-zéssel” kitöltött szünetek

esetében. A korpusz az EPICG tolmácsolt és a CGN (Corpus Gesproken Nederlands) nem tolmácsolt holland szövegek gyűjteményéből áll, ezeknek a *bakeri* módszerekkel történő összehasonlításával a két kutató kiszűrte a tolmácsolás befolyását a kitöltött szünetekre. Az eredményeket a kognitív terhelés különböző szempontjai szerint elemezték. A tolmácsolt holland szöveg számottevően több kitöltött szünetet tartalmaz, mint a nem tolmácsolt szöveg, továbbá a szünetkitöltések sokkal gyakrabban fordulnak elő tolmácsolt szövegek esetében. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a főként a szóösszetételek vezetnek a tolmács kognitív leterheltségéhez, a magasabb kognitív terhelés pedig a tolmácsok lexikai hozzáférésére is kihat. Feltételezhető valamilyen viszony továbbá a kognitív terhelés és a következtében létrejövő szünetkitöltések, valamint az összetett szavak összetételének sorrendjében található két nyelv közti különbségek között is.

Wang és Zou tanulmánya (*Exploring Language Specificity as a Variable in Chinese-English Interpreting. A Corpus-based Investigation*) az angol és kínai nyelvpárra jellemző tolmácsolási kutatások számát kívánja gyarapítani. Vizsgálatuk tárgya a kínai-ról angolra tolmácsolt szövegek szintaktikai aszimmetriája és a tolmácsok megoldásai az aszimmetria kiküszöbölésére. Vizsgálatuk középpontjában tehát a kínai nyelvben általában a szavak előtt álló bonyolult és hosszú jelzős szerkezetek angol nyelvű átváltásának módjai állnak. A vizsgált tolmácsolási szövegekben az elől álló jelzős szerkezetek több mint 80%-a hátravetett jelzős szerkezetté, vagy vegyesen elől és hátul álló jelzős összetétellé válik angolra tolmácsoláskor. A tolmács tehát különösen nagy kognitív terhelésnek van kitéve, ha két ennyire különböző szerkezetű nyelv között kell közvetítenie. A kutatás igazolhatóságát az összehasonlítható CEIPCC (Kínai Miniszterelnöki Sajtótájékoztatók) korpusz, és az Egyesült Államok Kormányának napi sajtótájékoztatói biztosították. A tanulmány felhívja a figyelmet a vizsgált nyelvpár jelentőségére, amely nem elhanyagolható tényező a tolmácsok beszédviselkedésének további kutatása során.

Guy Aston tanulmánya (*Acquiring the Language of Interpreters: A Corpus-based Approach*) a tolmácsolt diskurzust vizsgálja, anyagát az Európai Parlament ügymenete közben keletkezett korpusz szolgáltatja. Aston vizsgálata alapján a folyékonyan tolmácsoló szakemberek gyakran használnak visszatérő frazeologizmusokat. Mivel ezeket a

memória egyedi lexikai elemekként tárolja, amelyekhez bizonyos prozódikus elemek kapcsolódnak, a frazeologizmusok használatával a tolmács kognitív terhelése csökken, a formulák előhívása sokkal kevesebb erőfeszítést igényel, így szerepet játszanak a folyékony beszédprodukciónban. A szakirodalom alapján azonban a nem anyanyelvi beszélő frazeológiai repertoárja jóval kisebb, mint anyanyelvű kollégájáé, ezért már a tolmácsolás oktatásától kezdve nagy hangsúlyt kellene fektetni az idegen nyelvű frazeologizmusok elsajátítására és helyes használatuk megtanítására.

A fordításnyelvűség (*translationese*) mintájára megalkotott tolmácsnyelvűség (*interpretese*) témáját vizsgálja Kajzer-Wietrzny kutatása (*Interpretese vs. Non-native Language Use: The Case of Optional That*). A fordított és a tolmácsolt szövegek esetében egyaránt nehéz általánosítható hasonlóságokat kimutatni. Bár több kísérlet is történt a tolmácsok szövegegyszerűsítésének tudományos feltérképezésére (Sandrelli és Bendazoli 2005, Kajzer-Wietrzny 2012), ezek nem jártak teljes sikerrel, mivel a hasonlóságok csak bizonyos nyelvpárok esetében voltak jellemzőek. A *that* alárendelő, az explicitációt előrejelző kötőszó vizsgálatával azonban biztonsággal megállapítható, hogy eredeti vagy tolmácsolt szöveggel állunk szemben. Korábbi kutatások (Kajzer-Wietrzny 2012) már kimutatták, hogy az angolra tolmácsolt szövegekben gyakrabban fordul elő a *that*, mint az angolul keletkezett szövegekben, azonban Halverson (2003) kutatása alapján bizonyos, a fordításra vonatkozó jellegzetességek nemcsak tolmácsolt, hanem egyéb, többnyelvű környezetben létrejött szövegprodukciónak is jellemzőek lehetnek. E tanulmány a *that* kötőszó opcionális használatát vizsgálja az angolra szinkrontolmácsolt szövegekben, összehasonlítva az Európai Parlament angol anyanyelvű képviselőinek beszédével és az idegen anyanyelvű, de angol nyelven felszólaló képviselők beszédprodukciónak.

Nemtől függő beszédprodukciónak jellegzetességeket vett górcső alá Russo az EPIC korpuszon (*Speaking Patterns and Gender in the European Parliament Interpreting Corpus: A Quantitative Study as a Premise for Qualitative Investigations*), a tolmácsok célnyelvi produkciójának hosszúságát vizsgálta a beszélő beszédmódja, a beszéd sebessége, a nyelvpár, és a beszédtema tükrében. A szinkrontolmácsok angolról spanyolra és olaszra, valamint az olasz és spanyol nyelv között közvetítettek. A vizsgálat eredményei a követ-

kezők: a felolvasott angol nyelvű beszédek a hölgy tolmácsok gyorsabban tolmácsolták spanyolra (143 szó/perc), mint a férfiak (124 szó/perc), a célnyelvi beszédprodukción pedig (16%-kal) rövidebb a férfiak esetében a forrásnyelvi beszédhez képest, mint a nők esetében (akik átlagosan 8%-ot rövidítettek az eredeti szöveghez képest). A célnyelvi produkció a politika, valamint eljárások és formalitások témakörben a férfiak körében 18%-kal, illetve 4%-kal rövidebb lett, mint a női tolmácsok esetében (ők 21% és 0,3%-kal rövidebben tolmácsoltak). Fordított lineáris tendencia volt megfigyelhető továbbá az előadó beszédsebessége és a tolmács produkciója tekintetében, amely főként a női tolmácsok esetében angolról spanyolra és olaszra tolmácsoláskor figyelhető meg. E kvantitatív tanulmány megfelelő alapot szolgáltat további, kvalitatív vizsgálatokhoz, amelyek segítségével a tolmács nemének szemantikai különbségekre gyakorolt hatását is vizsgálni lehetne.

A képes beszéd fordítása gyakran okoz gondot a fordítónak, a szinkrontolmácsnak pedig az azonnali időkeret miatt a fordítónál is bonyolultabb feladattal kell megbirkóznia a célnyelvi megfelelő megtalálásakor. A spanyol IMITES projekt 1135 metaforikus kifejezést és azok tolmácsolt változatát vizsgálja huszonhárom eredeti, valamint tolmácsolt olasz és spanyol nyelvű európai bizottsági ülésen elhangzott beszéd tükrében. Spinolo tanulmánya (*Studying Figurative Language in Simultaneous Interpreting: The IMITES* [Interpretación de la Metáfora Entre Italiano y Español] *Corpus*) a tolmácsok stratégiáját vizsgálja, valamint feltérképezi, hogy mely metaforikus kifejezések okozzák a legtöbb nehézséget a tolmácsolás során.

Dal Fovo vizsgálata (*European Union Politics Interpreted on Screen: A Corpus-based Investigation of the Third 2014 EU Presidential Debate*) az Európai Bizottság 2014-es elnökjelölti vitája két különböző televízióban elhangzott tolmácsolását hasonlítja össze: az Európai Bizottság tolmácsainak olasz célnyelvi produkcióját az Eurovision csatorna adásában, valamint az olasz Rainews24 csatorna közvetítését, amely a saját tolmácsait alkalmazta a feladatra. A kutatás feltérképezi, hogy a forrásnyelvi diskurzus mely elemei tekinthetők információs szórakoztatásnak (*infotainment*), azaz mely elemek ötvözik a politika és televíziós nyelvhasználat sajátosságait, és ezen elemeket hogyan tolmácsolják a két különböző televíziós adásban. További kutatási kérdéseket vet fel a tolmá-

csolt szöveg minőségének és megfelelőségének megítélése, amely a televíziós elnökjelölti vitához hasonló hibrid típusú diskurzusban nem feltétlenül áll teljes összhangban az uniós tolmácsokkal szemben támasztott szakmai elvárásokkal.

Sandrelli tanulmánya (*Interpreter-Mediated Football Press Conferences: A Study on the Questioning and Answering Strategies*) a 2008-as Labdarúgó Európa-bajnokság FOOTIE korpuszán alapul, amely szinkrontolmácsolt sajtótájékoztatókon készült felvételeket tartalmaz. A kutató a riporter és az interjúalany kérdés–válasz stratégiáit, például a beszédstílust és a kihagyásokat, és azok tükröződését vizsgálja a tolmácsolt szövegekben.

Az utolsó cikk (Graham Neubig, Hiroaki Shimizu, Sakriani Sakti, Satoshi Nakamura, Tomoki Oda: *The NAIST Simultaneous Interpretation Corpus*) az angol–japán/japán–angol nyelvpárral foglalkozik. Az angol–japán/japán–angol szinkrontolmácsolási korpusz a NAIST gyűjteménye, amely két szempontból is különbözik a többi hasonló korpusztól: mivel pályakezdő és gyakorlott tolmácsok beszédprodukciónak is tartalmazza, a tolmács szakmai tapasztalata nem befolyásolja a vizsgálat eredményét. Másrészt pedig a korpusz egy része fordított szövegeket is tartalmaz, így segítségével ugyanazon forrásnyelvi szöveg tágabb időkorlát mellett született, azaz fordított, és szűkebb időkorláthoz kötött, azaz tolmácsolt változatát is vizsgálni lehet. A teljes korpusz mintegy 387 000 szövegszónyi adatot tartalmaz, megfelelő lehet különböző tolmácsolási stílusok vizsgálatára, ezen kívül pedig referenciaként használható új szinkrontolmácsolási korpuszok megalkotására is.

A *New Frontiers in Translation Studies* sorozat többi kötetéhez hasonlóan a *Making Way in Corpus-based Interpreting Studies* tanulmánykötet is a fordítás- és tolmácsolástudomány legújabb kutatási eredményeit mutatja be, a kitöltendő kutatási űrt ezúttal a korpuszalapú tolmácsolástudományhoz kapcsolódó kutatási kérdések és lehetséges válaszok alkotják. A gépi eszközökkel vizsgálható korpuszalapú tolmácsoláskutatás további feltárást igénylő terület, ezért a szerzők a kötetben megjelent eredmények bővítésére és további részterületek feltérképezésére buzdítják az olvasót.

Irodalom

- Dembry, C., Love, R. 2015. *Collecting the Spoken BNC2014 – overview of methodology*. Korpusznyelvészeti Konferencia, Egyesült Királyság, Lancaster University, 2015. július 21–24.
- Halverson, S. 2003. The cognitive basis of translation universals. *Target*. Vol. 15. No. 2. 197–241.
- Kajzer-Wietrzny, M. 2012. *Interpreting universals and interpreting style*. PhD értekezés, Adam Mickiewicz University.
- Sandrelli, A., Bendazzoli, C. 2005. *Lexical patterns in simultaneous interpreting: A preliminary investigation of EPIC (European Parliament Interpreting Corpus)*. Korpusznyelvészeti konferencia-sorozat 1(1).
- <http://www.birmingham.ac.uk/research/activity/corpus/publications/conference-archives/2005-conf-ejournal.aspx>

